

VYBRANÉ PROBLÉMY NEFUNKČNÍCH STÁTŮ A SITUACE V ČR

Zdeněk Řízek, Jan Fuka

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav ekonomie, Ústav ekonomiky a managementu

Abstract: *Dysfunctional states became the part of geopolitical situation. Their numbers and importance increased in last twenty years. Although dysfunctional states is legacy of the Cold War rather than product of today, their existence should be noted and to decide what to do with this undesirable phenomenon in the future. Related events of failed states are concepts of radicalism, extremism and terrorism.*

Keywords: *Failed states, collapsed states, state failure, history and present time of failed states, extremism, terrorism, radicalism,*

1. Úvod

V posledních letech se stále častěji objevují selhávající státy, resp. správa nad jejich územím oficiálními státními orgány, pro něž se nejčastěji užívá termín *failed states*. Failed states je anglický termín, pro státy, které ve své funkci částečně nebo úplně selhaly. V tomto textu je pro tento anglický termín používán český ekvivalent *nefunkční státy*. Další terminologie je pak uvedena v následující části.

Nefunkční státy ve smyslu tohoto příspěvku mají poměrně krátkou historii, která je popsána v další části a která předchází části věnující se současnosti nefunkčních států.

Dále budou v textu uvedeny některé příklady nefunkčních států a jejich geografické rozložení: většina jich je z Afriky, následuje Asie, ale jsou také z Evropy. Pro známé a stále ještě živé příklady můžeme uvést Somálsko, Súdán a Afghánistán, které jsou dlouhodobě a hluboce zasaženy nefunkčností státu.[7]

Z nejsoučasnějších mediálně zvýrazněných až v letošním roce to jsou Haiti postižené zemětřesením, Jamaica s problémy při zatýkání drogového bossa. Pro Českou republiku je geograficky a politicky nejbližší náš partner v Evropské unii Řecko a také Island.

Tento text v první části popisuje nefunkční státy ve světě pouze v rámci daného množství a rozsahem příspěvku. Ve stručnosti jsou zmíněny některé další dosavadní teoretické poznatky.

V druhé části je pozornost věnována možnému ohrožení a ve vybraných ukazatelích analyzována situace nefunkčností státu v České republice. Určité odstředivé tendence a souvislosti, které tuto možnost naznačují, jsou popsány na příkladu tuzemského extremistického hnutí.

2. Teoretická východiska

2.1. K terminologii, definování a měření nefunkčních států

2.1.1. Terminologie a pojmosloví nefunkčních států

Anglický termín *fail* znamená být neúspěšný v závazku ve smyslu nedosáhnout souboru norem; zanedbat něco udělat ve smyslu zklamat očekávání; nepracovat řádně – ve smyslu stát se horším a slabším;[5] atd. *Failed states* jsou překládány do češtiny. Často jako zhroucené státy, s čímž nelze zcela souhlasit. Zhroucenost je jednak nevýstižný termín a navíc definitivní a v případě *failed states* taková definitivnost ve většině případů není. V tomto článku je použit

termín *nefunkční státy*, který ze zde uvedených překladů termínu *fail* nejlépe vystihuje postupnou nebo částečnou ztrátu schopnosti státu plnit své funkce a zároveň může zahrnovat onu poslední fázi, kdy se stát zcela zhroutí.

Jak bude uvedeno dále, jsou nefunkční státy rozděleny do různých fází selhávání, tedy schopnosti nebo spíše neschopnosti plnit funkce státu v určité míře. Mimoto je někdy v literatuře uváděn i termín *failing states* - selhávající státy.

Pro vyjádření nefunkčních států byly nalezeny (mimo samotný termín *nefunkční*) v česky psaných zdrojích i další různé přívlastky: jako slabý, oslabený, nestabilní atd. V anglicky psaných zdrojích jsou používány také různé termíny jako *failed*, *semi-failed*, *failing*, *fragile* nebo *collapsed states*. [7].

Také se v této souvislosti užívá v anglických textech termín *state failure*, což je obdoba pro situaci, kdy stát selže tak, že je nefunkční; význam je v tomto případě *státní selhání* nebo spíše *selhání státu* ve smyslu jeho funkcí, které stát má mít [4].

2.1.2. Definování pojmu nefunkční stát

Definice nefunkčního státu jsou v odborných zdrojích různé, ale přesto přibližně stejné, protože popisují jev, jehož charakteristický rys je nefunkčnost státu. Podobně je tomu u jiných termínů, které jsou těžko měřitelné a různé instituce a individuality mají svůj vlastní pohled na problematiku z mnoha různých důvodů, které jsou téměř vždy především v oblasti politických rozhodnutí.

Skutečná, ryzí a všeobecně přijatelná definice takových pojmů je vždy kontaminována nějakým politickým názorem, který takovou definici upravuje do podoby poplatné určité potřebě. Tato „pestrost“ v definicích je v případě nefunkčních států velmi podobná se snahou definovat terorismus. Případ od případu jsou pohledy zainteresovaných politických elit na termín terorismus různé. Definován a předefinován je s více či méně posunutým významem tak, aby samotné politické vyjádření nebránilo jinému postoji za poněkud jiné situace. Podobně v poněkud jiném odstínu používá termín *failed states* např. radikální kritik americké vlády Noam Chomsky [1], jinak je definován politiky Bílého domu.

I když je v případě nefunkčních států situace poměrně jednodušší, není jednotná. Přesto je mnohem snadněji rozpoznatelná jak vnitřními, tak vnějšími pozorovateli. Většinou se jedná o souhrnné, částečné nebo úplné selhání několika ukazatelů, které zahrnují funkce státu a to tak, že stát pozbývá částečně a nebo úplně svou autoritu.

Samotný pojem *nefunkční stát* je užíván především v souvislosti s nějakou zásadní chybou v řízení a správě státu, která má pro společnost závažné a mnohdy fatální následky, které musí řešit i velmi často řeší mezinárodní společenství prostřednictvím intervencí. [6]

Takových státních útvarů je potom zneužíváno různým extrémistickým hnutím, které často a rychle přechází v teroristickou činnost [4], jež hrubým násilím a hrozbou likvidace majetku a osob zastrahuje obyvatelstvo a obsazuje část státu nebo dokonce i celé jeho území. Většinou se tak děje z ekonomických důvodů, dochází ke kriminalizaci prostředí. Významnou roli pak zastávají noví usurpátoři, kteří nabízejí novou a mnohdy skutečně lepší správu věcí veřejných – jako příklad může sloužit Palestinská samospráva, která podporuje palestinské obyvatelstvo veřejnými službami i finančně, kolumbijské kartely, které staví školy, nemocnice a udržují pořádek lépe a efektivněji než státní autority a podobně tomu bylo i letos na Jamaice, kde obyvatelstvo bránilo svého mecenáše (a dokonce pro něho umírali), který pomocí svého obrovského bohatství z obchodu s drogami pomáhal lidem okolo sebe tak dlouho, až jej začali považovat za dobrodince a selhávající a mnohem méně funkční státní složky pro ně neměly zdaleka takovou autoritu a takový význam. Při zatýkání drogového bossa pak došlo ke krvavým nepokojům, protože s ním by zmizel i pořádek a klid, o který se tento drogový boss staral a který obyvatelstvo potřebovalo.

2.1.3. Měření nefunkčnosti států

Vzhledem k poměrně pokročilému způsobu měření sociálních jevů se mohou i hodnoty státních útvarů kvantifikovat tak, aby dávaly poměrně přesný obraz o situaci v této oblasti. Napoleoni uvádí znaky moderního státu [3], které všechny podmiňují správnou a plnou funkci moderního a demokratického státního útvaru.

Přehledné a jednoduše graficky zpracované jsou státy co do funkčnosti na internetu. V některých případech jsou uváděny ve čtyřstupňové, v jiném případě v pětistupňové stupnici. Některé zdroje uvádí jinou škálu hodnocení.

Nejznámější a nejvyužívanější vzhledem k množství odkazů v různých zdrojích je FSI (Foreign Security Index). Ten je složen z celé řady ukazatelů, které jsou složeny z dalších dílčích ukazatelů stabilních funkcí státu (Jejich podrobnější rozbor je nad rozsah tohoto článku).

Avšak v žádném z uvedených měření nefunkčních států není Česká republika uvedena v první, nejbezpečnější kategorii. Nachází se tedy v nejméně ohrožené skupině nefunkčnosti států.

2.2. *Historie nefunkčních států*

Nefunkčnost států provází státy po celou historii jejich existence, tedy od doby kdy první státní útvary vznikaly. Termín *failed states* je v současných souvislostech analyzován politology, ekonomy a dalšími společenskovědními experty především v posledních dvaceti letech. Tato časová shoda s koncem studené války není náhodná, ale naopak podmiňující existenci tohoto fenoménu v mnohem větším měřítku.

Většina nefunkčních států se nachází v Africe, následují státy Asie a to především z Blízkého a Středního Východu, případně další oblasti světa. Důvody byly dány změnami ve světové politice před dvaceti lety. Rozpadem sovětského impéria se rozpadla i potřeba vést nepřetržitý boj mezi velmocemi, tzn. bývalým SSSR a USA, které mezi sebou bojovaly prostřednictvím jiných států (tzv. *proxy wars*[6]), jež byly dostatečně slabé. Navíc mnohdy jejich vládcí byli ochotni z různých důvodů přispět ke spolupráci a potřebovali silného partnera. Důvody byly zřejmé. Většinou šlo a jde o bývalé kolonie, které rozpadem koloniální soustavy sice dosáhly formálně nezávislosti, ale de facto jsou dodnes nejen závislé, ale i nesamostatné a navíc nestabilní, velmi snadno náchylné k politickému chaosu a z toho vyplývajícího rizika pro regiony. S koncem studené války se paradoxně rozhořelo mnoho neřízených konfliktů vzniklých právě v nefunkčních státech.

Historie světového protikoloniálního boje probíhala v průběhu 20. století. Začala po první světové válce, kdy hlavní světové koloniální mocnosti mezi sebou začaly do té doby nejkrvavější konflikt právě proto, aby došlo ke změně ve vlivu na jednotlivá území. Touto válkou se všechny mocnosti natolik oslabily, že začalo docházet k osvobozovacím procesům v jednotlivých koloniích. Rozpad celé koloniální soustavy je až na výjimky soustředěn především na období po ukončení 2. světové války, tzn. zhruba na dvacetiletí od konce 40. let do konce 60. let. V tomto období, v první polovině studené války, došlo k rozpadu koloniální soustavy a k osamostatnění (resp. osvobození od nadvlády kolonizátora) ve většině kolonií v Africe a Asii. Jižní Amerika prodělala antikoloniální osvobozovací proces v průběhu 19. století a tím zůstala mimo uvedený hlavní proud protikoloniálního odboje ve 20. století.

V tomto období také došlo k mnoha významným vědeckým objevům a to především v komunikacích a dopravě, což zkrátilo čas a vzdálenosti. Dále došlo k významným posunům v oblasti filosofie a myšlení. To ovlivnilo a díky informacím zradikalizovalo postoje nových generací. Součástí tohoto vývoje jsou i extrémistická hnutí, která se stala v některých případech i v poměrně stabilní Evropě hnutími teroristickým s typickými projevy terorismu: vraždy, bombové útoky, únosy, obchod s drogami atd.

Základem je však ozbrojený konflikt, který ve většině případů nefunkčních států spolehlivě ukazuje na nedostatečnou funkci státu.

2.3. Současnost nefunkčních států

O bývalé kolonie, které se nejčastěji stávají nefunkčními státy, se dodnes především starají jejich bývalí kolonizátoři a mají zde pochopitelně i největší vliv. Ze všech možných důvodů je tento vztah nejpragmatičtější pro obě strany: kolonizátoři stále mají a cítí určitou povinnost nejen morální, ale mnohdy danou i právně, kolonie toho rády a důsledně využívají. Ve hře jsou především ekonomické aspekty výhodné na obou stranách. Ale je zde zpravidla i společný dorozumivací jazyk jako nejdůležitější komunikační prostředek.

Jsou však bývalé kolonie, které se nejsou schopny nebo ochotny přenést přes vzájemné historické nesváry a naopak svou nefunkčnost odmítáním pomoci ze stran bývalých kolonizátorů ještě prohlubují – takovou zemí je např. Zimbabwe.

Také existence několika různých obrátů a přechodů od jednoho strategického partnera k druhému byla a dosud v současnosti existuje. Jde zpravidla o prospěchářské vůdce takových států, ale bezpečnostní, taktické a další důvody mocnostem mnohdy neumožňují otočit se k takovým vůdcům nefunkčních států úplně zády.

V úvodu tohoto příspěvku je uvedeno několik nefunkčních států ze současnosti. Pokud budeme za současnost brát výhradně rok 2010, zjistíme, že všechny uvedené země jsou neschopny samostatné existence ve smyslu státního demokratického útvaru bez násilí. Nejčastějším průvodním znakem nefunkčních států je vždy nějaký stupeň násilí.

Dalšími znaky nefunkčnosti je zpravidla nezajištěnost základních funkcí státní správy z důvodů ekonomických selhání, a s tím navazující nedostatek lidských práv ve všech svých dimenzích, nespokojenost obyvatel přerůstající v nepokoje, což zapříčiňuje další a další problémy, které se nabalují na sebe. Začíná být nedostatek základních lidských potřeb, přestává fungovat měna, vznikají konflikty, přidružuje se masivní migrace do okolních států, které nezvládají přívaly migrantů a nebo nejsou přátelsky naladěni vůči těmto cizincům atd. Je nedostatek vody, potravin, lékařské péče, šíří se nemocí a na to navazuje činnost kriminálních živlů od běžné až k poměrně silným a mocným zločineckým organizacím, vytrácí se lidské hodnoty a začíná docházet ke ztrátám na životech. Ve všech uvedených případech nefunkčních států tomu tak bylo.

Všechny uvedené znaky nefunkčnosti státu jsou živnou půdou pro extremismus a další nelegální zdroje řešení nezvladatelné situace.

2.4. Konkrétní vybrané příklady nefunkčních států

Mezi nejčastější zástupce nefunkčních států patří africké země (sedm z deseti dle indexu). Následuje Asie, která je především zastoupena islámskými zeměmi Blízkého a Středního Východu. Na americkém kontinentu dochází ke konfliktům především v Latinské Americe. Odtud jsou i dva vybrané příklady ze současnosti. V Evropě najdeme možná ohrožení vzniklá selháním státu včetně násilných konfliktů také.

Jedna z hlavních příčin selhávání státu zůstávají ozbrojené a válečné konflikty. Faktem je, že v dnešních ozbrojených konfliktech jsou většinou zabiti civilisté.[6]

2.4.1. Afrika

V Africe dochází k většině všech ozbrojených konfliktů na světě. Na začátku 21. století bylo v Africe ve válkách zabito více lidí než ve zbytku světa dohromady. A to nejen díky ukončení studené války a tudíž odchodu štědrých mecenášů SSSR a USA, ale také díky bezvládí, které nastalo po ukončení podpory jednotlivých vlád. Spolu s finanční a materiální

podporou zde obě velmoci svým způsobem držely celou situaci pod kontrolou mimo jiné i politicky. Správa území jednotlivých států byla tedy na lepší úrovni.

Dalším z činitelů nefunkčních států v Africe je rozčlenění tohoto kontinentu na příliš velké množství národů, národností a kmenů často na jednom státním území, které ovšem vzniklo uměle v nedávné historii vojenským zásahem koloniálních mocností. Politické, společenské ekonomické, kulturní, náboženské a další důvody rozdrobují sílu společného zájmu jednotlivých státních území dosáhnout celkové stability. Tím dochází k ozbrojeným střetům pro západního nezasvěceného pozorovatele často z nepochopitelných důvodů.

Nejhorší situace je v oblasti tzv. Afrického rohu, kde jsou problémy desítky let. V současné době je to především v oblasti, kde leží Somálsko, Súdán, Etiopie a Eritrea. Somálsko se svou naprosto chaotickou situací a pirátskými akcemi na volném moři je pro mezinárodní společenství největší potíží afrického kontinentu. Jedná jde o typickou ukázkou těžko řešitelné situace z hlediska mezinárodního práva, kdy státní správa a vnitrostátní právo je nefunkční a mezinárodní právo díky této nefunkčnosti nemá s kým vejít ve funkční vztah.

Další ukázkou nefunkčního státu je Zimbabwe, které jde velmi špatnou cestou – pod vedením Mugabeho dosáhlo nejednoho ekonomického rekordu včetně nejvyšší hodnoty inflace na světě vůbec. Sice má ze všech nefunkčních států paradoxně ten nejmenší vliv na okolní státy – jakoby tato země byla reálným odstrašujícím příkladem pro své sousedy. Přesto realita v Somálsku má na okolní země značný vliv a z hlediska dlouhodobé stability je tato země hrozbou v regionu.

2.4.2. Asie

Asie je poněkud v jiné situaci. Zde jsou uváděny nefunkční státy jako Afghánistán, Irák, Pákistán, ale i Barma nebo Severní Korea aj. V těchto regionech sice není taková národnostní a kmenová roztržičnost. V případě jednotlivých států jako je např. Irák přesto dochází k obrovským potížím najít politický konsensus, který by stabilizoval politickou situaci, zkvalitnil správu nad jednotlivými regiony a vymanil zemi ze závislosti na pomoci západních spojenců. Působí tu také náboženská rozštěpenost v samotném islámu.

Afghánistán je nejznámějším příkladem státu, který selhal na celostátní úrovni a jeho existence by byla bez mezinárodní intervence prakticky nemožná. Budoucnost této země je přes obrovské náklady a úsilí mezinárodního společenství stále ještě nejistá.

V případě Pákistánu je třeba připomenout, že mimo konflikt s Talibanem, resp. s Afghánistánem na západě země, je ještě ve sporu a často i v ozbrojeném střetu s mocným východním sousedem Indií. Oba státy se snaží zajistit vliv nad územím Kašmíru. Nebezpečnost ještě většího oslabení a nefunkčnosti státního území Pákistánu je tu umocněna také tím, že obě země (spolu s Indií) disponují nukleárními zbraněmi. Oslabení Pákistánu navíc mobilizuje extrémistické síly jako jsou Talibán a další teroristické skupiny.

Ale právě v Asii jsou i území, která vlastně nepatří mezi testované státy, protože nesplňují např. podmínku členství v OSN a nebo ani nejsou mezinárodně uznaným státem. Příkladem je Severní Kypr. Další regiony jsou národem, ale nemají svá státní území. A to ani autonomní, ani ne oficiálně samosprávné. Takovým místem je území Palestiny, které je rozděleno na území Západního břehu a území Gazy. Obě jsou navíc ovládána nepřátelskými organizacemi.

2.4.3. Amerika

Na Americkém kontinentu vznikly shodou okolností dva obecně známé případy významné svou nefunkčností státu a oba případy jsou z oblasti Karibiku. Jsou to Haiti a Jamaica.

Haiti, které patří vůbec k nejhudším státům s jednou z nejhorších funkcí správy na světě, bylo navíc postiženo začátkem roku zemětřesením, které jeho situaci ještě výrazně zhoršilo. Státní správa byla a dosud je neschopna tuto situaci vyřešit. Dokonce ani mezinárodní

společenství nedosáhlo v zemi, která není v ozbrojeném konfliktu tak výrazných úspěchů, aby bylo možno se věnovat potřebnějším problémům ve světě.

Jamaica se pro změnu představila světu v poměrně známém narkotickém světle. Drogový boss, jehož zatčení a požadovaná deportace do USA zvedla na Jamaica takovou vlnu odporu, že pro velkoobchodníka s kokainem umírali občané, což ukazuje na stav státní správy, která nemá moc ani formální, ani neformální.

2.4.4. *Evropa*

Pomineme-li v tomto textu Balkán, kde především státy bývalé Jugoslávie v devadesátých letech zůstávají dodnes příkladem nefunkčnosti států s válečnými konflikty, pak pro situaci v Evropě je příkladem politického i lidského selhání Řecko. Situace je mediálně dobře známá. Co se jeví jako závažný problém je fakt, že byla známa autoritám v Evropské unii mnohem dřív, než došlo ke celosvětové finanční a ekonomické světové krizi, jež odhalila následně krizi a hrozbu státního bankrotu v samotném Řecku. Situace je pro Evropu nebezpečná z hlediska stability politické i ekonomické. V případě Řecka se nefunkčnost projevila právě v oblasti méně viditelné a o to zákeřnější. Ne přímo fyzicky násilným způsobem, který vyprovokoval obyvatelstvo k masivním protestům, a nakonec i zde v civilizovaném státě, patřícím k západním demokraciím, došlo ke ztrátám na životech.

K dalším zemím EU, které jsou ohroženy podobně jako Řecko, patří mimo jiné např. Španělsko, Portugalsko, Itálie a za zdůraznění stojí i Irsko, o kterém ještě bude zmínka. Důvody selhání jsou známé a lze jim předejít. Důležité je, aby byla projevena dostatečná politická vůle všech zainteresovaných stran včetně orgánů EU.

Jako druhý příklad problematického státu je vybrán Island. Jeho nefunkčnost a selhání se projevilo nečekaným způsobem. O reálné hrozbě v takovém rozsahu věděli jen zasvěcení. Tento osamocený svérázný ostrovní stát v Atlantickém oceánu patřící do Evropy a nepatřící do Evropské unie byl z období nazvaném „zlatá dekáda“ pro islandský akciový trh z let 1997 až 2007 postaven na okraj státního bankrotu s obrovskými důsledky pro finanční trhy hned v následujícím roce 2008. Propojenost světového finančního centra v Londýně s Islandem byla tak těsná, že se ujal název „Rejkjavík na Temži“. Soustavou špatných a neprozíravých rozhodnutí v bankovním sektoru se Island dostal do tak kritické finanční situace, že byl ochoten přijmout půjčku problematických peněz z Ruska, namísto aby hledal pomoc u MMF. Celý tento komplikovaný proces finančního selhání na Islandu působí dojmem, jakoby islandská izolovanost v oceánu vyvolávala v islandských finančnících falešný dojem nezranitelnosti.

Protože není Island v Evropě se svými finančními problémy osamocen, koloval šibeniční vtíp tvrdící, že rozdíl mezi Islandem (Iceland) a Irskem (Ireland) je jen jediné písmeno a šest měsíců.[2]

2.5. *Situace v Evropské unii a České republice*

Nefunkčnost systému se může projevit v mnoha rovinách. Jedním, z témat je korupce, která je v přímé souvislosti s ekonomickým prostředím ve státě. V posledních letech je Česká republika ve vnímání korupce na stále horší pozici. Za zmínku stojí fakt, že korupce je jedním z předních negativ mezi nefunkčními státy a státy postiženými extremistickými a teroristickými aktivitami. Následující část bude analyzovat problematiku extremismu ve vztahu k nefunkčnosti státu.

Jedním ze zásadních problémů současného evropského státu je extremismus, příp. historicky terorismus z období 60. až 90. let 20. století. Nárůst extremistických aktivit v poslední době a pokus o částečné či úplné převzetí moci ve státě lze identifikovat jako jeden z důsledků této nefunkčnosti. Zároveň je nespokojenost s fungováním politických systémů

jedním z faktorů, které přímo či nepřímo ovlivňují zvyšující se popularitu extremistických hnutí. Fenomén moderních extremistických stran se objevil v Německu a Itálii mezi lety 1920 až 1930. Německo, kde nacionalistická strana NSDAP v době politické krize ve 30. letech získala legitimní cestou absolutní moc, se jeví jako typický případ, kdy špatné fungování státního aparátu může být jednou z příčin delegování moci extremistické straně. Tyto strany praktikují konfrontační, násilnou politiku a často umě balancují na hraně zákona. „Politický extremismus využívá dovedně občanských práv a dalších demokratických možností, aby vstoupil do kontaktu s velkými skupinami veřejnosti, s opozičními hnutími a organizacemi, které jsou zaměřeny na převzetí státní moci, oproštěné od jakékoli demokratické kontroly.“[10]

Některé současné krajně pravicové strany v Evropě působí v rámci či na hraně zákona s cílem podílet se tak na výkonu veřejné správy. „Takové strany působí v Belgii, Dánsku, Finsku, Itálii, Německu, Norsku, Rakousku, Řecku, Švédsku a ve Velké Británii, kde mají asi mezi 5 až 20 procenty voličských preferencí“. [10] V České republice je nejvýraznější krajně pravicovou stranou Dělnická strana sociální spravedlnosti (dříve Dělnická strana), která získala v parlamentních volbách 2010 1,14 procenta hlasů. To je 59 888 voličů.

I přes národní specifika a rozdílnou míru radikalismu krajně pravicové strany sdílejí podobné názory. Je to především:

Demokratický systém se podle krajně pravicových stran jeví jako nefunkční a proto ho je třeba změnit v některou z forem systému totalitního nebo ho alespoň radikálně reformovat. Zejména se jedná o problematiku imigrace, národních hodnot a tradic. Častým bodem politických programů těchto stran je kritika stávající politické reprezentace prezentovaná populistickou formou. „Krajně pravicoví politici jsou populisté. Kritizují aktivity politických, ekonomických a kulturních elit a zároveň zdůrazňují obyčejných lidí vytvářet politiku.“[9]

Krajně pravicové strany jsou nacionalistické, xenofobní a rasistické. Některé se svými postoji netají, jiné je skrývají za pojmy patriotismus, národní tradice či vlastenectví. „Lidé, kteří jsou jakýmkoli způsobem „jiní“ než staromódní představa o národu, jsou primárním terčem krajně pravicových hnutí.“[9] Vzhledem k tomu, že nacionalismus se v jednotlivých státech vyvíjel na základě historického vývoje a staví na glorifikaci národních hodnot, má pro jednotlivé státy množství forem a typických rysů.

Existuje množství teorií, které se snaží vysvětlit, proč někteří především mladí lidé sympatizují s krajně pravicovými myšlenkami. Hagvert uvádí tři základní příčiny: Jsou to příčiny psychologické, sociologické a politické. Všechny jsou na sobě závislé, navzájem provázané a typické pro jednotlivé státy, což do jisté míry komplikuje jednoznačnou charakteristiku motivace příklonu ke krajní pravici. Obecně je lze definovat takto.

Krajně pravicová ideologie je pro jistou část populace atraktivní, protože myšlení na základě stereotypů je snazší. Moderní demokratická společnost, která nabízí množství voleb a možností nemusí být pro každého ideálním zřízením, proto někteří volí „jistotu“ v podobě zjednodušených řešení a stereotypních pohledů na svět. „Moderní společnost máte mladší občany enormním množstvím rolí a očekávání a svobodou volby životního stylu a kariéry.“[9]

Tato oblast zahrnuje množství startovních mechanismů, které vedou k příklonu ke krajní pravici. Jako významná příčina se jeví mezistátní pracovní migrace. Migrace je komplikovaná otázka a pohled na ni je značně odlišný u různých autorů. Některí autoři vysvětlují problémy spojené s migrací tím, že každý stát Evropské unie je typický a dokáže absorbovat pouze určité množství imigrantů, aniž by docházelo k akceleraci konfliktů. Toto přímo souvisí se socio - kulturními rozdíly mezi národy. „Nižší stupeň násilí v Holandsku může být vysvětlen slušnou a pohostinnou povahou jejich národního charakteru. Zatímco nárůst rasismu

v Německu je připisován zakořeněnému tradičnímu smyslu Němců pro národní homogenitu.“[9]

Každý stát Evropské unie má svoji politickou minulost a způsob jakým funguje v současnosti. Některé státy jsou se svojí minulostí svázány, jiné budují politický systém na nových základech. Jedním ze společných ukazatelů toho, jaký vliv mohou mít extremistické strany v jednotlivých státech, je tolerance jejich existence čelními představiteli veřejné správy. Nárůst sympatií bývalé Dělnické strany v letech 2008 - 2009 v České republice může být shledáván mimo jiné v laxním postoji státního aparátu k existenci extremistických stran a v neřešení témat, která jsou zneužívána extremisty. Vyvrcholením byl neúspěšný pokus tehdejšího ministra vnitra Langerera o její zrušení. To, jaký vliv může mít správně nastavená politika je patrné na situaci, kdy byla silicí podpora krajně pravicové Národní fronty v Anglii úspěšně zastavena opatřeními bývalé předsedkyně vlády Margaret Thatcherové. „Národní fronta ztratila v Anglii mnoho ze svého vlivu, když Margaret Thatcherová přednesla své projevy o imigrantech a uprchlících.“[9]

3. Česká republika jako nefunkční stát

Pojem nefunkční stát byl definován a popsán v úvodu tohoto článku. Z výše psaných řádků vyplývá, že definice tohoto fenoménu je obtížná a nejednoznačná. Lze Českou republiku zařadit mezi státy, které spadají mezi nefunkční? Pokud je definicí nefunkčního státu to, že veřejná správa ztrácí schopnost plnit některé své funkce a existuje snaha skupin (např. extremistických) tyto funkce naplňovat, potom k určité dysfunkčnosti v České republice dochází.

Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS), jejíž program i forma prezentace v mnohém kopíruje zaběhnuté trendy krajně pravicových stran, v minulosti projevila snahu suplovat činnost policie a tím v podstatě převzít část výkonu veřejné správy. Základy DSSS jsou postaveny na některých principech, jež byly užity v nacistickém Německu stranou NSDAP a v současnosti jsou využívány většinou krajně pravicových stran v Evropské unii. V obecné rovině se jedná o navenek jasnou a čitelnou stranu vedenou výraznou osobností, která nabízí veřejnosti snadno uchopitelný program. To poskytuje v současném komplikovaném politickém prostředí konkurenční výhodu, protože část občanů upřednostňuje jasná a zdánlivě účinná řešení. Politické programy a prohlášení jsou prezentovány tak, aby nedocházelo k přímému porušování zákonů. „Myšlenkové konstrukce dnešních pravicových populistů méně hovoří o méněcenných rasách, etnických skupinách, ale spíše poukazují na ztrátu identity, kterou způsobují migrační vlny globálního světa. Tradiční rasistická argumentace se mění na zdůvodňování lidské přirozenosti a identity vždy někam patřit.“[10]

Dalším rysem krajně pravicových stran je zakládání pomocných sdružení, které stranu podporují. Většinou jsou to mládežnické organizace, ve kterých strany „vychovájí“ své budoucí členy a voliče a polovojské skupiny, které oficiálně pomáhají při organizování akcí těchto stran. DSSS, tak jako množství dalších podobně orientovaných spolků, založila skupinu s názvem Dělnická mládež, která se oficiálně prezentuje jako sdružení mladých lidí, kteří sympatizují s DSSS a chtějí trávit smysluplně volný čas. Dnes již zrušená Dělnická strana, jejíž je DSSS přímým nástupcem, založila v roce 2008 Ochranné sbory Dělnické strany oficiálně proto, aby tato skupina pomáhala při naplňování programu.

V letech 2008 a 2009 došlo ke kumulaci problémů v některých sociálně vyloučených lokalitách, které vedly k vlně negativních emocí majoritní části obyvatel vůči sociálně vyloučené minoritě, jež je tvořena z podstatné části Romy. Snaha o tvorbu integračních politik řadu let selhává, čehož jsou sociálně vyloučené lokality důkazem. „Vláda ČR byla kritizována zahraničními organizacemi za to, že neřeší situaci v romských lokalitách a za nepřipravenost

Police ČR při řešení rasově motivovaných trestných činů.“[11] To, že státní správa a místní samospráva selhaly při řešení problematiky sociálně vyloučených lokalit je faktem, jež stojí na počátku celého řetězce selhání státu a jehož podrobná analýza přesahuje tento článek. Jak již bylo zmíněno, jednou ze základních charakteristik nefunkčních států je selhání některé z částí veřejné správy a její následný, obvykle nelegální výkon nestátní, často extremistickou skupinou. Ochrané sbory Dělnické strany v roce 2008 začaly „hlídkovat“ v sociálně vyloučených lokalitách (především litvínovské sídliště Janov), pořizovat fotodokumentaci, kontaktovaly nespokojenou část obyvatel žijících v blízkosti, nabízely jim ochranu a řešení jejich problémů. Tím začala být částečně nahrazována činnost Police ČR. Tento akt byl doprovázen žádostí předsedy tehdejší Dělnické strany Tomášem Vandasem o rezignaci místní samosprávy. Vzhledem k tomu že, výkon veřejné správy nebyl odpovědnými orgány prováděn efektivně, byly aktivity Dělnické strany přijaty ze strany části zúčastněných občanů kladně. I když celá kauza neměla celostátní přesah a dlouhodobý charakter, v určité časové periodě došlo v České republice k tomu, že se krajně pravicová strana úspěšně pokusila suplovat některé činnosti Police ČR a to za podpory části veřejnosti.

4. Závěr

Z uvedených příkladů je zjevné, že se nefunkčnost nevyhýbá žádnému kontinentu a žádnému stupni demokracie. Pokud ve státě dochází k nelegálnímu převzetí výkonu veřejné správy, které je v některých případech provázeno sympatiemi občanů, potom důsledky takového selhání naplňují definici o nefunkčnosti státu ve všech jejích bodech. Proto nelze považovat fenomén nefunkčních států ve spojení s Českou republikou za cosi vzdáleného a nemožného.

Mimo ekonomické zájmy je nejsilnější motivace k extremistickému chování nacionalismus nebo jiné chování na základě emočního vyřizování domnělých křivd prostřednictvím extremistických praktik včetně terorismu. Toto bylo možné sledovat v posledních letech i v České republice.

Ekonomické důvody však podle všech poznatků převažují. I extremismus a terorismus sám je velmi často nebo výhradně[3] veden na pozadí ekonomických zájmů, které se skrývají za těmito konfliktními situacemi.

Nefunkčnost státu a nebo jeho ohrožení lze sledovat i z dalších hledisek. Jedno z nich je například i členství v mezinárodních společenstvích a organizacích, které svými vnitřními předpisy nutí členské státy k určitému chování, které je pojistkou či brzdou k destrukci, resp. sebestrukci. Mimo členství ve všech významných mezinárodních organizacích v Evropské unii, NATO, OSN, Mezinárodním měnovém fondu aj., tak i zde má Česká republika velikou výhodu ve své geopolitické poloze. To je zároveň zárukou, že naše politická elita nemůže snadno zneužít svou pozici lépe informovaných a méně odpovědných. Použijeme-li příklad jediné totality v Evropě – Běloruska, pak je zjevné, že izolace státu a evidentní, viditelný názor okolí je pro tento region určitou formou umravňování a příkladu, jak tvořit, resp. netvořit vnitřní i vnější politiku.

V tomto příspěvku je kladen důraz na extremistické a teroristické, tedy násilné chování skupin a jednotlivců, jež může vést buď k částečnému narušení státního zřízení, k ekonomickému kolapsu a nebo dokonce k naprosté nefunkčnosti státu. Čím vyspělejší demokracie, tím zpravidla i dále od oné nefunkčnosti. Geograficky je tento postup patrný především v tzv. vyspělých západních demokraciích. V Evropě to jsou tradičně skandinávské státy, na americkém kontinentu to nejsou USA ale Kanada. Některé však jsou paradoxně nejúspěšnější i v jiných částech světa jako je např. Nový Zéland nebo Austrálie.

Česká republika patří mezi ty nejlépe hodnocené, ale nutné poznamenat, že spíše díky své poloze, než zásluhou politické reprezentace.

Použité zdroje:

- [1] CHOMSKY, N. *Failed States. The Abuse of Power and the Assault on Democracy*. First Edition. London: Penguin Books, 2007. 311 s. ISBN 978-0-141-02303-8
- [2] JÓNSSON, Á. *Why Iceland?* First Edition. London, New York: McGraw Hill, 2009. 230 s. ISBN 978-0-07-163284-3
- [3] NAPOLEONI, L. *Modern Jihad. Tracing the Dollars behind the Terror Networks*. First Edition. London: Pluto Press, 2003. 295 s. ISBN 978-0-7453-2117-8
- [4] ROTBERG, R. I. *Failed States in a World of Terror*. 2002. [cit. 2010-07-08]. Dostupné na WWW: http://www.cfr.org/publication/4733/failed_states_in_a_world_of_terror.html.
- [5] SOANES, C., STEVENSON, A. (eds.). *Concise Oxford English Dictionary*. Eleventh Edition. Oxford: Oxford University Press. 2003. CD ROM
- [6] STEARMAN, K. *Military Intervention*. First Edition. London: Wayland, 2007. 48 s. ISBN 987-0-7502-5028-3
- [7] ZARTMAN, W. (ed.). *Collapsed States. The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. First Edition. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., 1995. 303 s. ISBN 978-1-55587-518-1
- [8] HAGVERT, B. *Right-Wing Extremism in Europe*, [cit. 2010 – 06 - 12]. Dostupné na WWW: <http://www.jstor.org/stable/425375>
- [9] DANICS, Š. *Extremismus – hrozba demokracie*. 1. vydání. Praha 2002. Příbramská tiskárna s.r.o., ISBN 80 – 86477 – 07 – X
- [10] FAWN, R. *Czech Attitudes towards the Roma: 'Expecting More of Havel's Country'?*, [cit. 2010 – 06 - 14]. Dostupné na WWW: <http://www.jstor.org/stable/826267>

Kontaktní adresa:

Ing. Zdeněk Řízek
Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní, Ústav ekonomie
Studentská 95
532 10 Pardubice
e-mail: zdenek.rizek@upce.cz
telefon: 466 036 477

Ing. Jan Fuka
Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Ústav ekonomiky a managementu
Studentská 95
532 10 Pardubice
e-mail: jan.fuka@upce.cz
telefon: 466 036 480